

MODERNLİĞİN NOSTALJİCİ TUTUMU: YAHYA KEMAL ŞİİRİ

NOSTALGIC MANNER OF MODERNISM: POETRY OF YAHYA KEMAL

Öz

Değişime, dönüşüme, olumlu-olumsuz birçok gelişmeye sahne olan, başlangıç noktasından sürekli ve hızla uzaklaşan zaman insana yön veren önemli bir olgudur. İnsan zamanın akışını ortaya çıkan değişimlerle anladıkça onun akıcılığını, hızını sorgulamaya başlar. Zaman-değişim-hız ilişkisini yaş aldıkça fark eden kişi, psikolojik olarak ya zamanın sonu olan ölümü düşünmemeyi ve ondan kaçmayı ya da zamanı ve zamanın bir parçası olan deneyimi sürekli kılmak için geçmiş-şimdi-gelecek bütünlüğü içinde yaşamayı tercih eder. Yahya Kemal yaşamı boyunca ikinciyi tercih etmiş ve tercihinin eserleri ile ortaya koymuştur. Nostaljinin Yahya Kemal'in zaman algısını ve yaşam ile uyumunu bozmadığını söylemek mümkündür. O geçmiş şimdide ve geleceğe taşıyabilen, kolektif belleğin oluşmasını, süreklilik kazanmasını sağlayan, zaman ve mekânı birleştirerek tekamülü yakalamaya çalışan bir nostaljiktir. Nostalji onun şiirini hem tematik hem estetik hem de ileti yönünden var eden belirleyicilerden biridir. Nostalji duygusu, nostaljinin alımlı nesnesi ve Yahya Kemal'in nostaljici tutumu eserlerinin ortaya çıkışında doğrudan etkilidir. Bu makalede Yahya Kemal'in nostaljik bakışının şiirlerini nasıl etkilediği irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Yahya Kemal, şiir, nostalji, kişisel ve kültürel nostalji.

Abstract

Time, which witnesses change, transformation, a lot positive and negative development; gets away from the starting point in a continuous and fast way is an important phenomenon that leads humanity. People start to question the speed and flow of time after understanding it through the changes that have been experienced. Individual, who realizes the relationship between time-change and speed as he/she gets older, prefers either ignoring or not thinking about the death which is the end of time, or he/she prefers to live in the integrity of past-now and future to make time and experience, which is a part of time, continuous. Yahya Kemal preferred the second one throughout his life and he presented his preference in his works. It is possible to say that nostalgia did not ruin Yahya Kemal's perception of time and his harmony with life. He was a nostalgic person who could transfer the past to the present and the future, ensured the formation of the collective memory and made it gain its continuity, and tried to catch the evolution by combining time and space. Nostalgia was one of the determinants that creates his poetry both in terms of theme and aesthetics and in terms of message. The sense of nostalgia, the attractive object of nostalgia and nostalgic attitude of Yahya Kemal were directly influential in the emergence of his works. In this study, how his nostalgic manner affected his poetry is going to be analyzed.

Keywords: Yahya Kemal, poetry, nostalgia, personal and cultural nostalgia.

Eylem DERELİ SALTIK

Sorumlu Yazar/Corresponding
Author:

Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi
Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
Eskişehir, Türkiye.

ORCID: 0000-0002-8432-885X

E-mail: esaltik@ogu.edu.tr

Geliş Tarihi/Submitted: 12.08.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 24.10.2021

Kaynak Gösterim / Citation:

Dereli Saltık, Eylem (2021).

"Modernliğin Nostaljici Tutumu:

Yahya Kemal Şiiri", *Yeni Türk*

Edebiyatı Araştırmaları. 13/26,

149-176.

<http://dx.doi.org/10.26517/ytea.493>

Extended Summary

Nostalgia is a phenomenon that includes a lot of concepts such as past, experience, reminiscence, objects, memory, feelings etc. and through this property it can draw people to itself in any part of life. Whether it is a pathological disease, a state of emotion or an object of consumption, nostalgia has been a concept that has existed since the 16th century. Nostalgia, which is thought to have emerged because of mostly negative conditions, has developed with positive definitions and meanings, especially since the 19th century. It has been determined that the feeling of nostalgia felt in the cases of longing, deficiency, incompatibility has many positive/negative effects on society and the individual. Nostalgia has the power to change all the bad conditions that led to its existence. Society/individual can eliminate the negativity that lead them to extinction and ensure their continuity by keeping their memory alive through nostalgia. The main thing here is that the subject is not captivated by nostalgia. This is because captivity can prevent the subject from perceiving, interpreting "now" and directing the future.

Another important role of nostalgia emerges in the process of formation of individual/collective memory and consciousness. The formation and continuity of the memory is possible through the transitivity between the past-present-future. Nostalgia has an attractive object that carries the past of the individual/society into the present and the future in the continuity relationship in which time zones determine each other. If individual/society remembers the attractive object of the past, it will affect the present/future positively as long as the feeling of nostalgia does not turn into an obsession. Nostalgia, which is in life along with everything in the past, gets form in line with the conditions of the period or the psychology of the individual and returns to them. Therefore, the approach of individual/society towards nostalgia is important for a pleasant present and future. It is essential that the subject, who is conscious of the fact that bitter or sweet experiences build the present and the future, can control the feeling of nostalgia. External factors that activate the

feeling of nostalgia can affect the control power of subject positively or negatively.

Nostalgia is a basic feeling that brings the individual and society into existence by giving meaning to life and identity for Yahya Kemal. He was an artist who sought his ideal with the sense of nostalgia. Language, history, cultural values were the attractive objects of his search. While trying to describe the existence of both himself and the nation to which he belongs, Yahya Kemal described the attractive objects of nostalgia with their appearance in the historical process. Nostalgia, nostalgic feeling, all nostalgic values have existential importance for his world of thought and art.

The reasons that lead Yahya Kemal to nostalgia are as follows: the period he lived in, Turkish history and culture, national consciousness, historical consciousness, space perception, his ideals and readings, Istanbul, Paris etc. It is seen that the determinants of his thought system also directed his works through the sense of nostalgia. The sense of nostalgia, the attractive object of nostalgia and nostalgic attitude of Yahya Kemal were directly influential in the emergence of his works. The feeling of nostalgia was important for Yahya Kemal in order to make sense of life, to define identity, to capture personal and national dignity, and to ensure the continuity of the nation.

Believing that the future can be built by being fed from the roots of the past, Yahya Kemal embraced the attractive object of nostalgia through this awareness. The object of nostalgia did not enslave him to the past. Although there was a subject who was not satisfied with the present and wanted to return to the past in his works, the horizon was always there in his ideals. It is possible to say that nostalgia did not ruin Yahya Kemal's perception of time and his harmony with life. He was a nostalgic person who could transfer the past to the present and the future, ensured the formation of the collective memory and made it gain its continuity, and tried to catch the evolution by combining time and space. Therefore, there is real nostalgia in his poems. Yahya Kemal, who went back to his roots, moved from reality, and cared about all material and spiritual values of the nation, tried

to construct the future by considering realized or unrealized dreams with a realistic perspective.

The negative effects of nostalgia that make people stagnant are not seen in Yahya Kemal's life and works. Nostalgia is a founder element that is suitable for the necessities of the present and the future in his works. Yahya Kemal managed to stay away from melancholy since he was not an artist who lived with the good/bad experiences of the past. The disharmony, introversion, disbelief, indifference and hopelessness of a melancholic person are seen neither in Yahya Kemal's mind nor in his works. He was able to resist the effect of melancholy, which destroys the experience of modernism and makes the individual stagnant thanks to the constructive properties of nostalgia. Nostalgia was the fictional space of his memory and works.

The fiction in Yahya Kemal's poems is about personal and cultural nostalgia. It is seen that Yahya Kemal constructed personal nostalgia with a feeling of longing full of sadness, and cultural nostalgia with the excitement that told the identity of the Turkish nation and reminded it of its past and power.

The aim of this article is to examine the relationship between Yahya Kemal's nostalgic attitude and his poetry. The elements and feelings of nostalgia had a constructive effect on Yahya Kemal, one of the founding names of modern Turkish poetry, while achieving the spot he was looking for. Thanks to this property and through new readings, his poetry will continue to evolve in a nostalgic and up-to-date form.

Nostalji, olumlu bir hatıradan daha fazlasıdır.

Routledge, C., Wildschut, T., Sedikidis, C.

Giriş: Nostaljinin Güncelliği

Zaman geçer ancak zamana bırakılanlar ebedi kalır. Bu ebediliğin nedenlerinden biri nostaljidir. Nostalji geride kalanın, geriye dönüp geçmişini bugüne taşımak isteyeninin mekânıdır. Nostaljinin ortaya çıkışında acı deneyimler- cennetten kovulmak, evden uzak kalmak, geçmiştekini bulamamak vb.- etkili olsa da kavram, zamanla farklı teorilerin tanımlamaları ile çeşitli anlamlar kazanmış ve sonuçta nostaljiye ait tüm ögeler güncel kalabilmiştir. Nostalji İsviçreli paralı askerlere ait patolojik bir hastalık iken ardından göçmen psikozu olarak ortaya çıkmış, son olarak ise tüketimi harekete geçiren bir duyguya dönüşmüştür.

Nostalji kavramının ortaya çıkışına neden olan olay, savaş; alan ise tıptır. 14. yüzyılda çeşitli nedenlerle evinden uzakta kalmış insanların trajik yaşamları nostalji hastalığının kaynağı olmuştur. Cassin'e göre nostalji İsviçre Almancasından gelen ve ancak 17. yüzyılda literatüre geçmiş bir hastalığın adıdır (2018: 16-21). 14. Louis zamanında ona hizmet eden paralı askerler, çoban ezgileri ve Alp şarkıları dinledikçe ev ve yurt özlemi duymaya başlamış; evlerine/yurtlarına kavuştuklarında hastalıktan kurtulmuşlardır. Bu nedenle nostaljinin geçici bir hastalık olduğu, tedavi edilebileceği düşünülmüştür. Ancak yaşam koşullarının değişmesiyle ortaya çıkan olumsuz durumlar nostalji-yaşam-insan ilişkisini etkilemiş; nostalji insanın eksik kalmışlığından ötürü tedavisi mümkün olmayan bir hastalık olarak kabul edilmiştir. Rus araştırmacı Svetlana Boym'a göre sanayileşme ve teknolojik gelişmelerin insanları derinden etkilemesi nostaljinin kronik bir hastalığa dönüşmesinin başat nedenidir. Kronikleşen nostaljik hâl modernleşmenin insanı benlik sorgulamasına itmesiyle günümüze kadar gelmiştir.

Boym modernleşme ile yayılmaya başlayan nostaljinin, "kolektif hafızası olan bir cemaate duy(ulan) dokunaklı bir hasret(le), parçalanmış bir dünyada sürekliliğe duyulan bir özlem" (Boym, 2009: 15) le savunma mekanizmasına dönüştüğünü belirterek nostaljinin yaşam devam ettiği sürece gündemde olacağına değinmiştir. Barbara

Cassin ise nostaljiyi "istilacı ve tatlı duygu, köken gibi, bize sürekli sevimli ve insani bir kültür olgusu olduğunu hatırlatıcı emareler verilen seçilmiş bir kurgu" (2018: 13) olarak tanımlamıştır. Nostaljiye ait her bir özellik- istilacı, sevimli, insani, seçilmişlik- nostaljinin gündemde kalmasına aracı olacak türdendir. Tanımlar, yorumlar; zamana, kişiye, mekâna göre farklılık gösterirken dikkati çeken nokta nostaljinin güncelliğidir.

Nostaljinin güncelliğinin tarih, sosyoloji, psikoloji, felsefe vb. alanlara göre çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Nostaljinin sürekli olmasının iki temel nedeni zaman-bellek ilişkisi ile yaşam-deneyim ilişkisidir. Zamanın hızlı akışına karşı belleğin zamanı bütüncül kılma arzusu ve yaşamın deneyimler bütünü olması nostaljinin insan yaşamında, duyguya dönüşmese bile, her zaman var olacağını gösterir. Nostalji geçmişin boşluklarını doldurmak, hâlden memnun ol(a)mamak, "nostaljinin alımlı nesnesi" (Boym, 2009: 14)ne tutulup kalmak, deneyimi tekrarla(yama)mak, bireysel/kolektif belleği canlı tutarak geleceğe yön vermek, zamanın hızlı akışını yavaşlatmak, nostaljiyi ve nostaljik nesnelere sanat ve dil aracılığıyla yeniden yaratmak, nostaljiyi tüketim aracı olarak kullanmak¹ vb. nedenlerden ötürü, ironik bir söylemle, yaşamın canlı olgularından biri olagelmıştır.

Nostaljiyi canlı tutan nedenlerin insan yaşamında olumlu etkiler bıraktığı yapılan araştırmalarla ispatlanmıştır. Clay Routledge, Constantine Sedikides, Tim Wildschut nostalji üzerine yaptıkları deneysel çalışmalarda kavramın ortaya çıkış ve gelişim sürecini, insanın varoluşunu tanımlamada nostaljinin temel işlevlerinin neler olduğunu ve insanda anlam duygusu yaratarak yaşamına nasıl yön verdiğini ayrıntıları ile incelemişlerdir. Varılan sonuç nostaljinin insanı olumlayan varoluşsal bir olgu olduğudur (2011: 638-652). Bu tespit, nostalji-birey ilişkisinin kaçınılmazlığını ortaya koymaktadır. Kaçınılmaz ilişkinin insan psikolojisini/yaşamını nasıl etkilediği özellikle *The power of the past: Nostalgia as a meaning-making resource* isimli makalede ayrıntıları ile verilmiştir. Araştırmanın sonucunda nostaljinin insan psikolojisi ve toplum sosyolojisi üzerinde yarattığı etkiler şöyle sıralanmıştır:

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Cross, Gary (2018). *Tüketilen Nostalji*. Eren Turan (Çev.). İstanbul: The Kitap.

1. Yaygın bir duygudur.
2. Varoluşsal tehdidi azaltır.
3. Olumlu ruh hâlini, benlik saygısını ve sosyal bağlılığı artırır.
4. Stres faktörü ile başa çıkabilmeyi sağlar.
5. Yaşamın anlamını vurgular.
6. Yaşanmış bir mutluluk deneyimine ve bireyin arzularına göre geleceği etkiler (Routledge etc. 2012: 452-460).

Yahya Kemal için nostalji yaşamı, kimliği anlamlandırarak bireyi ve toplumu var eden temel bir duygudur. O, idealini nostalji duygusu ile aramış bir sanatçıdır. Dil, tarih, kültürel değerler onun arayışının alımlı nesnelere. Yahya Kemal hem kendi hem de ait olduğu milletin varoluşunu tanımlamaya çalışırken nostaljinin alımlı nesnelere tarihi süreçleri içindeki görünümü ile anlatmıştır. Nostalji, nostaljik duygu, nostaljik tüm değerler onun düşünce dünyası ve sanatı için varoluşsal öneme sahiptir.

Nostaljik Tutum Yahya Kemal İçin Bir Tercih Midir?

Nostaljik tutum Yahya Kemal için bir tercih midir? Başlığindeki ilk cümle Yahya Kemal üzerine yapılmış çalışmalarda Yahya Kemal'in nostaljiyi tercih etme nedeni, muhafazakar ve nostalji kavramlarının ortak özellikleri açıklanarak kısmen ortaya konulmuştur.² İki kavramın temel ortaklıklarını şöyle özetlemek mümkündür: İkisinin de ontolojik nedeni geçmiş ve deneyimdir. İkisi de belirsizlikten hoşlanmaz ve ikisi de sağlam bir gelecek ister. Ancak nostalji her ne kadar muhafazakâr düşünce biçimini oluşturan unsurlardan biri olsa da ortaya çıkışı ve zamanın değişkenlerine verdiği tepkilerle muhafazakâr mizaçtan farklı özellikler gösterebilir. Karl Mannheim *İdeoloji ve Ütopya* isimli eserinde muhafazakâr bilincin özelliklerini şöyle açıklamıştır:

"İnsanoğlunun, uyumluluk içinde bulunduğu sürece kendini çevreleyen reel koşulları teorik düşünce konusu edeme(z)...)

² Bkz. Beriş, Hamit Emrah (2010). "Nostalji, Muhafazakârlık ve Türkiye". *Muhafazakâr Düşünce*. 7:24-25:47-74.; Yalçın, Fatih (2013). "Modern Bir Muhafazakâr: Yahya Kemal". *Muhafazakâr Düşünce*. 10:37:47-66.; Turgut, Hasan (2019). "Janus'un İki Yüzü: Yahya Kemal", *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*. 11-21:223-241.

Varoluşun bu aşamalarında, tüm çevreleyici unsurları daha çok dünya düzenine ait sayma, dolayısıyla da problemsiz bir şey olarak algılama eğilimindedir. (...) Ütopyası yoktur; zira, yapısı gereği egemen olduğu gerçeklikle tamamıyla uyum içindedir.” (2002: 251)

Oysaki “Nostalji kişisel ihtiyaçlar ve politik arzuların çeşitliliğine cevap verir. Nostaljik anlatılar sayısız farklı görüş, değer ve ideali somutlaştır(an)” (Tannock, 1995: 454), “sosyal protesto”dur (Tannock, 1995: 458).

Mannheim’in ve Tannock’un tespitleri temelde birleşen kavramların sonrasında farklı kabullerle nasıl ayrıştığını ortaya koymaktadır. Muhafazakârlığın siyasi bir ideolojiye dönüşmesi³ ile nostaljinin bir tüketim aracı⁴ hâline gelmesi de ayrışmanın niteliği bakımından ilginçtir. Muhafazakâr bilincin kendini yenilemesi karşıt düşüncelerin ona tepki göstermesi ile mümkün olmuş, bu nedenle muhafazakârlık zamanla liberalizm ve sosyalizm ile birlikte siyasi bir ideoloji hâlini almıştır. Nostalji ise kapitalist sistemin bireyi ele geçirmesinin bir sonucu olarak tüketim malzemesine dönüşmüştür. İlginç olan, bu gerçekliklerin her iki kavramın güncelliğine aracı olmasıdır.

Yahya Kemal şiirinde nostalji, toplumun ve öznenin dili olarak süreklilik gösteren, bireysel bellekten kolektif belleğe, temadan sembolik dile eserleri etkileyen güncel ve önemli bileşenlerinden biridir. Onun şiirlerinde “bireyselden geleneksele, gelenekselden evrensele açılan bir görüntü arz eden” (Şahin, 2016: 101) simgesel anlatım hem nostaljinin hem de yerel kalmadığı için nostaljik öznenin sürekliliğini sağlamıştır.

Nostaljinin ortaya çıkış nedeni, alt bileşenleri (olay, kişi, eşya, ritüel vb.), etkileri, sonuçları yaşamın aynası olan edebiyat alanında da yerini bulmuştur. Yahya Kemal şiiri, nostaljinin ontolojik bir unsura dönüştüğü önemli örneklerden biridir. Yahya Kemal Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılışı, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş yıllarında ülkesini ve Batı’yı yakından izlerken değişmeye başlayan dünya düzeni ve ortaya çıkan fikir akımlarının etkisiyle Türk tarihine yönelmiş,

3 Bkz. Nisbet, Robert(2011). *Muhafazârlık*. Kudret Bülbül, M. Fatih Serenli (Çev.). Ankara: Kadim. 19-23.

4 Bkz. Cross, Gary(2018). *Tüketilen Nostalji, Hızlı Kapitalizm Çağında Hatıralar*. Eren Turan (Çev.). İstanbul: The Kitap.

hedefini Türk milletinin "ideal evini inşa etmek" (Boym, 2009: 17) olarak belirlemiştir. İdealin kaynağı Türk milletine ait değerler, tutum muhafazakârlık, duygu ise nostaljidir. Hem şairi hem de eserlerini var eden tercihlerin ortak özelliği "geçmiş" gibi görünse de aslında hepsinin varlık amacı "gelecek"tir. Yahya Kemal "kökü mazide olan âti"yi maziye ve şimdiiyi eleştirel/yenilikçi bakış açısı ile irdeleyerek kurgulamaya çalışmıştır. Dolayısıyla Yahya Kemal şiirinde nostaljiyi Cassin'in ifadesiyle "seçilmiş bir kurgu" olarak yorumlamak yanlış olmayacaktır.

Kurgu kişisel ve kültürel nostalji üzerinedir. Çocukluğu, annesi, Üsküp, İstanbul, Paris kişisel nostalji; Türk tarihi, Türk mimarisi, Türk musikisi, Türk şiiri, Türk şehirleri, Türk düşünce ve kültür hayatının önemli isimleri ise kültürel nostalji unsurları olarak onun şiir terkiibini oluşturmuştur. Geçiş isimli şiirinde ölümü yaklaşan ihtiyar insana "Mâzî köyünde, hâtıralar gölgesinde kal!" (Beyatlı, 1995: 98) diye seslenerek nostalji duygusunu her daim hissettiğini ele veren Yahya Kemal nostaljik tavır aracılığıyla bir taraftan dönemin acılarını gidermeye bir taraftan da öz kimliğinin oluşumunu sağlamaya çalışmıştır. Baker ve Kennedy'e göre öz kimliğimizi belirlemek için ilk şart "geçmiş anlamak"tır. Sonrasında ise öz kimliği yansıtmak için onu temsil eden "semboller geliştirmek" gerekir. Şartlar yerine getirildiğinde nostaljik yansımalar, zaman içinde bu kimliği korumamıza yardımcı olacaktır (1994: 172).

Yahya Kemal geçmişini iyi bilen bir tarihçi, iyi bir şair, iyi bir mimar, iyi bir musiki bilirdir. O nedenle nostaljik yansımalar duru Türkçe ve saf şiir anlayışı ile onun şiirini etkileyici kılmıştır. "Velhâsıl, o rü'yâ duruyor yerli yerinde!" (Beyatlı, 1995: 132) dediği yüzey yapıda geçmişin o mutlu günleri, derin yapıda bizi biz yapan her şey, onun şiirinin ana temalarını oluşturmuştur.

Yahya Kemal şiirinde annesi, Nakiye Hanım kişisel nostalji unsuru olarak önemli bir yer teşkil eder. Kişisel nostalji "kişiye özgü duygusal deneyimler"den oluşur. (Holak, 2005: 195) Ona annesini hatırlatan nostaljik unsurlar Üsküp, ezan, vatan, Türkçe; nostaljik duygu ise daha çok hüzdür. "Kaybolan Şehir", Üsküp'ün vatan topraklarından ayrılışının hüznüyle birlikte Üsküp'te doğan Yahya Kemal'e annesini hatırlatan mekânın kaleme alındığı şiirdir.

"Ben girmeden hayâtı şafaklandırın çağa,

Bir sonbaharda annemi gömdük o toprağa, (Beyatlı, 1995: 72)

"Ufuklar" şiirinde ise nostalji duygusuna sebep olan mekân ufuk, deneyim ise yine annenin kaybıdır.

Annemin na'şını gördümdü;

Bakıyorken bana sâbit ve donuk gözlerle,

Acıdan çıldıracaktım.

Aradan elli dokuz yıl geçti.

Âh o sâbit bakış el'an yaradır kalbimde. (Beyatlı, 1995: 89)

Paris, tarihiyle, şiiriyle, insan ve toplum algısıyla Yahya Kemal'in fikir dünyasının temellerinin atıldığı ve olgunlaştığı mekândır. Paris'te "bir ömür geçiren" şair, "Eski Paris" isimli şiirinde o süreçte neler yaşadığını, neler ile ilgilendiğini anlatmıştır. Onun için Paris belleğinin parçalarından biridir. Paris'te geçen zamanı "nurlu bir gece" olarak imleyen şair, o yılların idealine yön veren, his ve haz yüklü yıllar olduğunu belirtmiştir. Şiir, Yahya Kemal'e o günlerin hazzını yaşatan kişisel nostaljinin önemli örneklerinden biridir.

Eski Pâris'de bir ömür geçti,

İdeal rüzgârlarıyla hür geçti.

(...)

Başka yıldızda bir hayât imiş o.

His ve haz yüklü kâinat imiş o. (Beyatlı, 1995: 156)

Yahya Kemal, "Büyü Şiir"de de Paris yıllarına geri dönmüş, Paris'i Baudelaire ile birlikte hatırlamıştır. Fransız şiirinin kendisini nasıl etkilediği anlattığı dizelerde ona nostaljik duyguyu yaşatan Paris, Baudelaire ve eseri "Kötülük Çiçekleri"dir. Vatanına dönse de yaşadığı mutlu deneyimleri hatırlamaya devam etmektedir.

Bir gün vedâ edip o diyârın hayâtına,

Döndüm bütün bütün vatanın kâinatına

Lâkin o bahçelerde geçen devre'den beri

Kalbimde solmamıştır o şi'rın çiçekleri. (Beyatlı, 1995: 158)

Kültürel nostalji "birden fazla kişinin ortak deneyimlerini kapsar" (Holak, 2005: 196). Kültürel nostaljinin varlığı kolektif belleğin ve dolayısıyla belleğin sahibi öznenin sürekliliğini sağlar. Musikiden mimariye Türk kültür hayatının pek çok unsuru nostaljinin alımlı nesnesi olarak Yahya Kemal'i etkilemiş ve ortaya çıkan kültürel nostalji Yahya Kemal şiirinin medeniyet şiiri olarak nitelendirilmesini sağlamıştır.

Türk tarihi Yahya Kemal şiirinin önemli kaynaklarından biridir. Tarihin var ettiği kolektif bellek canlı oldukça millet de canlı kalacaktır. Tarihi şiirlerinde, düzyazılarında duyarlı bir Türk aydını olarak kaleme alan şair topluma da aynı bakış açısını kazandırmak için çaba göstermiş, tarihin insanlarda "korku ve nefret duygusu uyandıran bir mevhum" (Beyatlı, 1991: 3) olmasını, unutulmasını engellemeye çalışmıştır. Yahya Kemal'e kültürel nostalji duygusunu yaşatan geçmişin ihtişamlı günleridir.

"Bin atlı, akınlarda çocuklar gibi şendik;
Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik!

Ak tolgalı beylerbeyi haykırdı: İlerle!

Bir yaz günü geçtik Tuna'dan kaafilerle... (Beyatlı, 1995: 16)

dizeleriyle geçmişteki savaş meydanına giden şair, biz diliyle o dönemin öznelerinden olmuştur.

"Mohaç Türküsü" şiirinde de benzer tavırda bir şairle karşılaşmaktayız. Yahya Kemal biz zamirini kullanarak geçmişteki zafer günlerinin deneyimine ortak olduğunu vurgulamak istemiştir. Ortak deneyim savaş sonrası gelen zaferdir. Nal sesleri Türk milletine o günleri hatırlatacak nostaljik bir nesnedir. Türk milleti nal sesi işittikçe bugün için gereken gücü kendinde bulacaktır.

Bizdik o hüçûmun bütün aşkıyla kanatlı;
Bizdik o sabâh ilk atılan safta yüz atlı.

(...)

Bir bahçedeyiz şimdi şehitlerle berâber;

Bizler gibi ölmüş o yiğitlerle beraber

Lâkin kalacak doğduğumuz toprağa bizden

Şimşek gibi bir hâtıra nal seslerimizden! (Beyatlı, 1995: 18-19)

“Bir Tepeden” şiiri de benzer ileti üzerine kuruludur. Bu kez şairi nostalji duygusuna iten İstanbul’dur. İstanbul tarihin sembolüdür. O, İstanbul ile insanı mutlu ve umutlu kılan nostalji duygusunu tatmaktadır.

İrkın seni iklimine benzer yaratırken,

Kaç fethiye koşan tuğlar ufuklarla yarışmış.

Târîhini aksettirebilsin diye çehren,

Kaç fâtihin altın kanı mermerlerle karışmış (Beyatlı, 1995: 14)

Yahya Kemal şiirinde “Tarih, vatan, tabiat, dil ve musiki ile bütünleşen “kadın” sadece medeniyetin bir hulâsası değil; aynı zamanda kaynağıdır, ruhunda ve vücudunda unsurlarını taşıyarak devamını sağlayacak ögesidir” (Tercüman, 2008: 280). Şair, “Mihriyar” şiirinde Türk tarihini Türk kadını ile sembolize ederek kültürel nostalji duygusu yaratan örneklerden birini daha vermiştir.

Hayrân olarak bakarsınız da

Hulyânızı fetheder bu hâli:

Beş yüz sene sonra karşınızda

İstanbul fethinin hayâli (Beyatlı, 1995: 66)

Türk musikisi Yahya Kemal’in bireysel ve kolektif bilincinin önemli değerlerinden biri olmuştur. Ona göre musikisinden anlamayan kişinin yaşamı idrak etmesi mümkün değildir. Bu nedenle Yahya Kemal şiirlerinde musikiyi hem bir ahenk unsuru hem de bir tema olarak çokça kullanmıştır. “Eski Mûsikî” şiiri onun musikiye yüklediği anlamı ortaya koymasından önemlidir. Musiki Türk insanının bütün kültürel değerlerini anlamasının anahtarıdır. Çünkü Türkler vatani musiki ile inşa etmişlerdir. Yahya Kemal’e göre herkes musikin

değerini bilmelidir. Eski Mûsikî kültürel nostaljik nesnelere okurun zaten geçmişine ait bu deneyimleri sürekli tatmasını sağlayacaktır.

Çok insan anlayamaz eski mûsikîmizden

Ve ondan anlamayan bir şey anlamaz bizden

(...)

Bu neslin ortada dâhîcedir başardığı iş

Vatan nasıl karışır mûsikîyle, göstermiş. (Beyatlı, 1995: 34-35)

Mimari toprağın vatana dönüşmesini sağlayan en önemli sanat dallarından biridir. Türk'ün tarihini, coğrafyasını, kimliğini ölümsüz kılmak isteyen Yahya Kemal mimariyi de eserlerinin ana teması olarak bilinçle işlemiştir. Yahya Kemal 1935 yılında İstanbul'da yapılan İstanbul'un İmarı konulu toplantıya katılmıştır. Toplantı metni "Aziz İstanbul" eserinde yer alır (Beyatlı, 1992: 161-171). O, imar konusu kendisine danışıldığında İstanbul'un o güne kadar nasıl inşa edildiğini ayrıntıları ile anlatmıştır. Şimdinin hatalarına ve eksiklerine eleştirel tavırla yaklaşan şair öneriler de sunmuştur. Yahya Kemal 18 ile 20. yüzyıl İstanbul'unu karşılaştırdığı konuşmasında Avrupalılaştırmanın ölçütlerini temel alan, ecnebi mimarlar kullanan imar planının Türk İstanbul'u ölüme doğru götürdüğü tespitini paylaşmıştır. Oysaki "İstanbul'un imarını yapacak olan İstanbul'un kendisidir" (Beyatlı, 1992: 171). Çeşmeden ağaca, camiden parka her yer Türklüğe ait değerlerle imar edilmelidir.

Yahya Kemal'e göre İstanbul her şeye rağmen Türk mimarisinin önemli bir örneğidir. O, şiirlerinde İstanbul'u her detayı ile anlatırken kolektif belleğin fotoğrafını yakalamıştır. "Yahya Kemal'de vatan, millet-halk bir bütündür. Nitekim o bu idrakini İstanbul'un şahsında bütün vatan olarak gör(müştür)" (Yetiş, 2006: 222). İstanbul'un semtleri, camileri, binaları, çeşmeleri vd. Türklüğün sembolü olarak şiirde canlı bir tabloya dönüşmüştür. "Koca Mustafapaşa" şiirinin

Öyle sinmiş bu vatan semtine milliyetimiz

Ki biziz hem görülen, hem duyulan, yalnız biz. (Beyatlı, 1995:

42)

dizeleri İstanbul'un bütünü saran anlamı içermektedir.

"Bir Başka Tepeden", Yahya Kemal'in en bilenen ve sevilen şiirlerinden biridir. İstanbul bu şiirde de mimari dokusuyla Türklüğün sembolü olarak anlatılır. İstanbul'un hangi semti olursa olsun orayı sevmek bile Türklüğü, geçmişini sevmek demektir. Türk insanı bu şehir sayesinde geçmişine sahip çıkması gerektiğini bilir. Yahya Kemal İstanbul gezintileri sayesinde İstanbul'u "her sabah yeni baştan fethetmiş" (Tanpınar, 1996: 181) ve gönül tahtının en güzel yerine yerleştirmiştir.

Sana dün bir tepeden baktım azîz İstanbul!

Görmedim gezmediğim, sevmediğim hiç bir yer.

Ömrüm oldukça, gönül tahtıma keyfince kurul

Sâde bir semtini sevmek bile bir ömre değer. (Beyatlı, 1995: 15)

"Ziyaret" de şaire nostalji duygusu yaşatan unsurların yer aldığı bir şiirdir. Çınar, servi ağaçları, şadırvanlar, çini ile süslenmiş bahçeler Türk kültürünün maddi, şair ve milleti üzerinde yaratacağı etki ise manevi değerleridir. İnsanın Atik Valide'yi gezerken karşılaştığı başka âlem Türklüğün geçmişidir. Bu semt şaire, okura nostaljik bir duygu yaşatıp onların kolektif belleğini canlı tutmaktadır.

Yine birlikte, bu mevsimde, Atik-Valde'deyiz;

Yine birlikte, bu mevsimde, gezip sezmedeyiz

Bu çınarlarla siyah servilerin gölgesini;

Bu şadırvanda suyun sanki ledünnî sesini.

Eski mîmâra nasıl rahmet okunmaz burada?

Suyu cennetten akıtmış bu güzel manzarada;

Bu duvarlarda saatlerce temâşâyâ değer,

Çiniden, solmayacak bahçeler açmış yer yer,;

Mânevi râhata bir çerçeve yapmış ki gören

Başka bir âlemi görmekle, geçer kendinden. (Beyatlı, 1995: 26-27)

Nostalji hâlden memnun olmayanın sığındığı mekândır. Uzak ya da yakın geçmişe sığınmak isteyen herkese geniş bir alan sunan nostalji bu özelliği ile hep gündemde kalabilmiştir. Yahya Kemal nostaljinin

bu avantajını şiirlerinde zamanda yolculuk yaparak kullanmıştır. Bazı şiirlerinde ise okuru nostaljik duyguya davet ettiği görülür. Verilen örnek, okura kalbindeki tatsız duygulardan nostaljinin alımlı nesnesine kendini bırakarak kurtulabileceğini anlattığı bir rubaidir.

Beyhûde merâretleri kalbinden sil
 İstanbul'un etrâfı geniştir bunu bil
 Nefrette isen bu beylerin hâlinden
 Beylerbeyi sâhilinde mâzîye çekil (Beyatlı, 1963: 24)

Bir Savunma Mekanizması Olarak Nostalji

Nostalji kavramı literatüre yalın bir anlamla girmiş, ardından değişen paradigmalarda birlikte birden fazla disiplinin önemli terimi olmuştur. Bir duygu olarak nostalji insan ve yaşam değişimiyle paralel özellikle 18. yüzyıldan itibaren dikkat çeken bir kavrama dönüşmüştür. Nostalji hastalığının tedavi edilmeye çalışıldığı zamanlarda nostaljik özne, kişisel sorumluklardan feragat edip eve dönmüş, geride kalana bağlı kalıp bugünü algılayamamış, ilerlemeye isyan etmiş, aşırı duygu hâli ile gerçeğe değil hayali olana inanmış, yerinden edilme korkusu ile pasifleşmiştir. 19. yüzyılda ise, özellikle romantizmin kitleler üzerindeki etkisiyle değişmeye başlayan bir nostalji ve özne ile karşılaşmak mümkündür. Tarihsel bir duyguya dönüşen nostalji, öznesini tam olarak kontrol edemese de kamusal ve özel alanda önem kazanmıştır (Boym, 2009: 44). Hızlanan zaman ile birlikte uyumsuzlaşan öznenin, bireysel ve kolektif belleğin yansıması olarak nostalji ile zamanı yavaşlatmak; onunla dengeli bir ilişki kurmak istediği görülür.

İnsan, sanayileşme ve modernleşmenin sebep olduğu savaşta kendisini nostalji ile savunmaya çalışır. Bu nedenle nostaljik adını alan öznenin Boym'a göre hedefi, parçalanmış dünyada sürekliliği sağlamaktır. Bu amaçla geçmişe yönelen nostaljiğin yanında deneyim(ler)i, muhayyilesi, bireysel ve kolektif belleği, tarih duygusu, ilerlemeci anlayışı, isyankâr ruhu vardır. Nostalji duygusunun başlıca ortaya çıkış nedeninin modernleşme olduğunu düşünürsek deneyiminin özneyi bu duyguya iten önemli bir epistemolojik unsur

olduğunu söyleyebiliriz. Eksik kalan, tamamlanamayan nostaljik "dış dünyayı bilmek, daha doğrusu 'anlamak' için mütevazî, sorunlu ama vazgeçilmez bir araç" (Jay, 2012: 67) olan deneyimi kullanacaktır. Walter Benjamin modernizmi "deneyimin metodik yıkımı" (Akt. Jay, 2012: 41), yıkımı sürecinde deneyimin yeniden düşünülmesini ise "modernliğin nostaljici tutumu" olarak kabul etmiştir. "Nostalji, modern olmanın anlatısında söz konusu travmaları perdeleme konusunda çokça kullanılan bir stratejidir" (Ümer, 2019: 587).

Fransız felsefeci ve dilbilimci Barbara Cassin, *Nostalji, İnsan Ne Zaman Evindedir?* isimli eserinde nostalji kavramını Odysseus'un hikâyesinden hareketle irdelemiştir. Nostalji Yunanca "nostos (dönüş) ile algos (acı) kelimelerinden oluşan(...), "geri dönüş acısıdır"; hem insanın uzakta olduğunda çektiği eziyet hem de geri dönmek için katlanılan sıkıntılardır" (2018: 16). Cassin incelemenin sonunda sürgünün modern insanın bir gerçeği olduğu ve herkesin eve dönme hakkını kullandığında mutsuz olacağı hükmüne varmıştır. Çünkü insan geri döndüğünde aynı evi bulamayacaktır.

Yahya Kemal, evine döndüğünde nostalji duygusunu acı deneyimler. Fransa'ya giderken "...kendi millî muhitimin cenderesinden kurtulmak, Tevfik Fikret'in şiirinde ve Halit Ziya'nın nesrinde ve bu iki müteceddidin peşine takılmış gençlerin eserlerinde, Fransızca'dan tercüme edilmiş romanlarda gördüğüm âleme atılmak istiyordum." (Beyatlı, 1999: 74) diyerek âvâre bir taşra genci olduğunu itiraf eden şair, yurda döndüğünde Boğaz'ı görür görmez geçmiş ile şimdi arasındaki farkın yarattığı acıyı hisseder.

"Rıhtımdan, köprüden, Bahçehapısı'ndan, Babîâli Caddesi'nden geçerken bir rü'yâ görüyor gibiydim. İki tarafımdaki binâlar, arabadan daha alçak hissini veriyordu. Uzun seneler yüksek binâlarla çevrilmiş şehirlerin rü'yetim üzerindeki tesiri devâm ediyordu. Gelip geçen halkın esvapları solgun, vücudları bücür, hâl ü şanları zibidi görünüyordu" (Beyatlı, 2017: 125-126).

İstanbul'un manzarası yenilgiler yaşayan ve yaşamaya devam eden Osmanlı'nın görüntüsüdür. Ülkesine özlemle dönen Yahya Kemal gördükleri karşısında nostaljiyi acı bir duygu olarak tatmıştır. Hüzün onun belleğinde canlanan farklı deneyim sahneleriyle daha da artmış

ve Tanpınar'ın ifadesiyle "...ölen bir anneye ait bir merkezleşme(...) evvelâ kaybolan bir şehirle, sonra da bütün bir vatanla ve bir başka koldan da kaybolmuş bütün bir âlemle birleş(miştir)" (Tanpınar, 2001: 153). "Kaybolan Şehir" şiirindeki

"Vaktiyle öz vatanda bizimken, bugün niçin
Üsküp bizim değil? Bunu duydum, için için." (Beyatlı, 1995: 72)

"Koca Mustafapaşa" şiirindeki

"Kopmuşsuz bizler o öz varlık olan manzaradan.
Bahseder gerçi duyanlar bir onulmaz yaradan;
Derler: İnsanda derin bir yaradır köksüzlük;
Budur âlemde hudutsuz ve hazîn öksüzlük." (Beyatlı, 1995: 45)

"Düşünce" şiirindeki

"Bitsin, hayırlısıyla, bu beyhude sonbahar!
(...)
Ölmek değildir ömrümüzün en fecî işi,
Müşkül budur ki ölmeden evvel ölür kişi" (Beyatlı, 1995: 82)

"1918" şiirindeki

"Ölenler öldü, kalanlar muztarip kaldık.
Vatanda hor görülen bir cemâatiz artık.
Ölenler en sonu kurtuldular bu dağdağadan
Ve göz kapaklarının arkasında eski Vatan
Bizim diyar olarak kaldı tâ kıyâmete dek." (Beyatlı, 1995: 73)

dizeleri eve döndüğünde geriye cihana hükmetmiş bir imparatorluktan toprakları istila edilmiş bir vatan kaldığını gören Yahya Kemal'in ruh hâlinin ifadesidir. Vatan istila edilmiş ama şair üzücü durumu "inançsız, umutsuz, kuşkucu, sorumsuz, uyumsuz, öfkeli vb." (Teber, 2002: 45-59) özellikler içeren melankolik tutum ile değil nostaljik duygu ile karşılaşmıştır.

Nostaljinin Osmanlı İmparatorluğu'nun en hazin günlerine tanıklık eden Yahya Kemal'i yaşananlar karşısında teslimiyetten kurtardığını

söylemek mümkündür. Nostaljinin Avrupa'ya avare giden bir gencin geçmişini öğrenmesine ve yurduna tarih içinde Türklüğü arama idealine sarılmış bir aydın olarak dönmesine aracılık etmiştir. O, yaptığı okumalar sayesinde yaşananlara millî bilince sahip bir aydın ve zamanı geri çevirip şartları değiştirebileceğine inanan bir nostaljik olarak yaklaşmıştır. Hasan Bülent Kahraman *Türkiye'de Yazınsal Bilincin Oluşumu* kitabında romantizmin Avrupa'daki gelişim seyrini akımın Fransız Devrimi sonrasında biçimlendiği bilgisini alıntılarla anlatmış ve "Bu iklim içinde, şairler ve yazarlar 'yalnızca kendi işleriyle meşgul' olamazlardı." (Kahraman, 2014: 99) yorumunu yapmıştır. Kahraman'ın yorumu Türk Edebiyatı ve modernleşme düşünüldüğünde Tanzimat'tan bugüne geçerliliğini korumaktadır.

Yahya Kemal de yaşadığı dönemde üzerine düşen sorumlulukların bilincinde olmuş, gerek şair/yazar olarak gerekse devlet adamı olarak gerekeni yapmıştır. O, eserleriyle Türklüğü aramış, Türk milletine değerlerini anımsatmış ve Anadolu'yu adres gösterip dönemin koşullarını ve mazinin gerçeklerini temel alarak Türk kimliğini tanımlamıştır. Yahya Kemal'e göre "tarih tedkik ve muhakeme edilecek bir manzaradır" (Beyatlı, 1991: 3). Onu sadece sevmek ve izlemek tarih bilincine ve aydın sorumluluğuna aykırıdır. Gerçek aydın, yaşadığı dönemin koşullarına uygun eleştiriler ve ürettiği fikirler ile toplumun geleceğine katkı sağlamalıdır.

"Gelecekteki dünyanın bütünü şimdide saklıdır ve şimdiki dünyada tasarlanır." (Boym, 2009: 34) görüşünde olan nostaljinin amacı geçmiş ile şimdikiyi birleştirerek geleceği yaratmaktır. Yahya Kemal 1903-1912 yılları arasında aldığı eğitimin, yaptığı okumaların kendisini böyle bir ideale yönelttiğini pek çok kez anlatmıştır.

"1903'te, Genç Türklük cereyanına kapılarak Paris'e gitmiştim, yahut o zamanki tabirle firar etmiştim. Orada: Sciences Politiques mektebine girdim. Müverrih Albert Sorel mârûf târih derslerini o mektepte veriyordu. Onun kuvvetli tesirine kapılarak kendi târihimizi okumağa başladım. Okudukça Anadolu, Rumeli ve İstanbul Türklüğünü başka bir zevkle duydum. Nasyonalist bir bakışla, vatanın iklimleri, mimarisi, hatıraları, devir devir almış olduğu renkler gözümü kamaştırdı. İşte ilk defa bu târih kapısından yeni bir ufuk gördüm." (Beyatlı, 1997: 257)

diyen Yahya Kemal için ufuk, onun bakış açısını genişleten, evrensel değerleri fark etmesine aracılık eden bir güce dönüşerek Türk milletinin kolektif bilincini genişleten etkenlerinden biri olmuştur. Fritzsche'in tanımlaması ile "Nostalji geçmişe sığınıp kalmak yani körlük değil, modern dünya deneyimiyle birlikte oluşan görme kaabiliyetidir" (Fritzsche, 2001: 1592). Yahya Kemal'de çöküş manzarasında millî romantik duyuş tarzını yaratacak esas sahneyi görüp yorumlayarak eserler vermiş, Türk milletinin kurtuluş mücadelesinde gerek şiir gerek düzyazı gerekse devlet adamlığı ile rol almıştır.

Gelecek Kurgusunda Nostaljinin Rolü

"Nostalji hissettiren deneyimler(...) duygusal hafızayı harekete geçir(diğinde)" (Köse vd. 2020: 761) kişi, geçmişe giderek deneyimlerinin ortağı olan nesneden kişiye, mekândan olaya kadar pek çok nostaljik öğeyi hatırlar. Bu hatırlama eylemi, deneyimin acı olup olmamasına göre farklı etkiler yaratacağından nostalji kimi zaman geçmişe/deneyime dönme arzusu kimi zaman ise bugüne/geleceğe uyum sağlama aracı olan duygu biçiminde ortaya çıkar. Buradan şunu anlıyoruz ki nostalji "Geriye bak(an) sizi sonsuza kadar felçli bırakabil(eceği)" (Boym, 2009: 15) gibi geleceğinize de yön verebilir.

Tarih içinde Türklüğü arayan Yahya Kemal için geçmiş önemli bir kaynaktır. Avrupa'da milletlerin köklerine nasıl sahip çıktıklarını yakından kendi ülkesini ise uzaktan, gözlemleyebilmenin avantajıyla geçmiş ile gelecek arasındaki bağın neden gerekli olduğunu ve nasıl kurulacağını daha iyi idrak etmiştir. Yahya Kemal 1921 tarihli "Sâde Bir Görüş" (Beyatlı, 1997: 51-58) başlıklı yazısında Türk halkını yok olmaya sürükleyen değişim sürecini ve bunun çözümünü eski ile yeni şiir/şair arasındaki farklar üzerinden anlatmıştır. Ona göre Türk halkının eskiden bir ruhu varken teceddüd diyerek başlatılan değişim halkı değerlerinden koparmış, maneviyattan yoksun bir dünyanın içine atmıştır. Yahya Kemal modernleşmenin halk ile değerleri arasında yarattığı kopukluğu eski şairlerin özelliklerini vererek anlatmaya çalışmıştır. Ona göre şair, millî hayatın şahididir. Mimariden, musikiden,

tarihten anlayan şair ait olduğu topluma sıkı bağlarla bağlıdır, toplumun sembolüdür. Ancak toplum çürümeye ve şairler ölmeye başlamıştır. Yahya Kemal kötü gidişata rağmen umutsuz olmamıştır. Çünkü Anadolu ve Rumeli'nin bozulmamış halkı, "saf ve kırmızı kanını" vererek Türklüğü canlandırmıştır. Yahya Kemal'in reçetesi şöyledir: Saf tabiata dönüş, halkın samimi lehçesini, şiirini söylediği sazı, döktüğü kalıpları, zevkini almak, ileriye hareket, halka yaklaşmak. Ona göre şiir ve nesir, bu reçeteyi hayata geçirebilecek güçtedir. Zaten çare halkın kendisidir, onu var eden tüm değerlerdir. Nostaljik özne güzel deneyimleri hatırlayarak şimdinin bozulmuşluğuna çare bulabilir. Ülküsü, geçmişe vakıf olmak, zamanda sürekliliği yakalayarak geçmişin unutulmasını engellemek, ardından da geleceği kurgulamak olan Yahya Kemal'in bu süreçte en önemli aracı elbette şiirdir. Onun şiiri Türklerin ihtiyacı olan manevi havayı yaratarak nostaljinin isyankâr ruhuna ortak olmuştur.

Ülkesinden uzak kaldığı yıllarda Türk tarihinin başkaları tarafından araştırıldığını, anlatıldığını fark ettiğinde "Döktüğümüz kanın bile manzarasını Fransızca'dan seyretmeğe mahkûmuz, dedim. Bizim harp cephelerimiz, edebiyatımızda binbir safhalarıyla yokturlar, demek ki çok eski harplerimiz gibi bunlar da, seneler geçtikçe, unutulacaklardır." (Kemal, 1997: 149) diyerek geleceğe dair kaygısını belirtmiştir. Bu nedenle nostaljinin onun için sadece sanatsal bir araç olmadığını, "hayatta kalma stratejisi" (Boym, 2012: 18)ne yön veren bir duygu olduğunu söylemek mümkündür.

Tanpınar, Yahya Kemal "yaşayan ve türlü tepkiler altında tarih şuuru sarsılan nesillere Türk tarihinin devam ettiğini öğreten adamdır." (Tanpınar, 2002: 232) diyerek, onun için yapılan "maziperest"⁵ yorumlarına, Deniz Türküsü şiirini argüman olarak gösterip realist bir bakış açısına sahip olduğunu vurgulayarak cevap vermiştir. Nostalji duygusu ile maziye sahip çıkan Yahya Kemal onu gerçekleri ile anlatmış ve gelecek ufkuna yerleştirmiştir. Daima "terkibin peşinde koşan" (Tanpınar, 1995: 13) şair mektepten memlekete politikası ile terkibin nasıl mümkün olabileceğini şöyle tayin etmiştir:

5 Maziperest eleştirileri için bkz. Samsakçı, Mehmet(2017). "Ne Müsâvâtı Ne Hürriyeti Ver" Yahya Kemal ve İktidar", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. 57: 57: 213-236

"1870'ten sonra, edebiyatta, Şark'tan çıkmak zarureti vardı, çıktık, bu çıkış çok iyi oldu. Avrupa kültürünün mektebine girdik, orada okumaya koyulduk, yetmiş seneden beri de okuyoruz; yazık ki mektepten henüz çıkmadık; hâlâ bocalıyoruz. Millî ihtiyacı hiç duymadan ve duyar yaradılıştan olmayan alafranga Türklerle konuşmak bile faydasızdır; çünkü onlar mektep'i gaye telakki ediyorlar; lakin mektep vasıta, gaye bizim milliyetimizdir. Onun, Avrupa medeniyeti içinde, tıpkı diğer milliyetler gibi, bir hüviyet oluşudur; işte ihtiyacı duyan ve duyacak yaradılıştan olan Türkler'in mektepten memlekete gelmeleri ve memleketi Türk edebiyatının çerçevesi hâline getirmeleri lâzım gelir" (Beyatlı, 1990: 142-143)

Beşir Ayvazoğlu'nun yorumu ile Yahya Kemal, "Batı medeniyeti karşısında yerimizi almak istiyorsak önce zihniyetimizi değiştirmek mecburiyetindeyiz. Bu, bir hüviyet olmamıza engel değildir." (1996: 72) iletisini vermek istemiştir. Tüm bu cümlelerden anlaşıldığı üzere Yahya Kemal'in mektepten memlekete politikası sadece poetik bir tavır değildir. Şairin yüzü bir taraftan nostalji ile geçmişe bir taraftan da rasyonalist bakış ile Batı'ya dönüktür. O, yönünü tayin ettikten sonra millî romantik duygu tarzı ile millî kimliği inşa etmeye çalışmıştır.

Millî romantik duygu tarzı, "millet halinde yaşama iradesi etrafında, bireyin beyin-kalp diyalogu kurarak geçmişe ve halka yönelmesini, bu kaynaklarda bulduklarını zamanın ihtiyaçlarına göre yorumlayarak onu zenginleştirme düşüncesini beraberinde getirir" (Aktaş, 2006: 225). Millî romantik duygu tarzının felsefi yapısını geçmiş-şimdi-gelecek bütünlüğü oluşturmaktadır. Yahya Kemal'e göre

"Zaman mâzî, hâl, istikbâl diye üçe taksim edilirse bu çok itibârî bir taksimdir. Sabit olan bir şey üçe taksim edilebilir. "Hâl" dediğimiz şey yarından sonra "mâzi" olacaktır. İstikbâl dediğimiz gelecek günler dahi, zaman yürürken, "hâl" olacaklar, sonra mâzîye karışacaklardır. Hakikatte mâzî, hâl, istikbâl yoktur. Ortada "imtidâd" vardır." (1992: 64-65)

Gelecek inşa edilecekse belleğin canlı olması şarttır. "Hafızanın kökeni (...) şimdiki sürede uzayan geçmiştir" (Balci, 2008: 226). Bu yüzden Yahya Kemal için geçmiş ve şimdi geleceğe uzanarak tekamülü sağlayacak epistemolojik olgulardır. Bu kabulün felsefi kaynağı Bergson'dur. "Bergson'a göre gerçek zaman şuur hâlleridir. Canlı şuurumuzun her anında geçmişin bütün şuur hâllerini bulmak,

geleceğin sesini duymak mümkündür” (Tunç, 1986: XIV-XV). Nostalji de şuuru canlı tutan bir duygu olarak nostaljik öznenin yaratıcı tekamülünü tamamlamasında itici güç olacaktır.

Yahya Kemal, şiirlerinden ve nesirlerinden anlaşıldığı üzere, “geçmişte deneyimlenmiş olan duygusal ya da acı-tatlı duygu durumlarının yaşandığı özlemi ifade eden” (Öztok, 2020: 16) gerçek nostaljiyi tercih etmiş ve şiirlerindeki;

“Mânevî çerçeve beş yüz senedir hep berrak!”(Beyatlı, 1995: 42)

...

“Eşsiz Boğaz! Şerefli hayâlin derindedir!
Senden kalan o levhada her şey yerindedir.”(Beyatlı, 1995: 52)

...

“Hayrân olarak bakarsınız da
Hülyânızı fetheder bu hâli
Beş yüz sene sonra karşınızda

İstanbul’un fethinin hayâli”(Beyatlı, 1995: 66)

dizeleriyle mazinin şimdi ve gelecekte hep var olacağına işaret etmiştir. Özellikle Osmanlı tarihinin zafer yıllarını anlatırken kurguladığı savaş sahneleri “...kayıp zaman ve mekân(ın) aynı zamanda deneyim(in) yeniden canlandırıldığı önemli örneklerdir.

Yahya Kemal İstanbul’u ve Üsküdar’ı konu ettiği eserlerinde kültürel nostaljiyi kolektif bilinci yansıtan mekân ile iç deneyimin aracı zamanı bir araya getirerek kullanmıştır. Görünen somut mekânlar aslında hafızada yaşayan anların sembolüdür. Dolayısıyla ziyaret edilen mekân değil zamandır. “İstanbul’un Fethini Gören Üsküdar” şiirindeki:

“Üsküdar, bir ulu rü’yâyı görenler şehri!

Seni gıptayla hatırlar vatanın her şehri,

(...)

Görmüş İstanbul’a yüzbin meleğin uçtuğunu;

Saklamış durmuş, asırlarca, hayâlinde bunu.(Beyatlı, 1995: 22-23)

dizeleri ile "Üsküdar'ın Dost Işıkları" şiirindeki

"Dünyâ yüzünde, bir sefer olsun, tanışmadan
Öz çehrenizle sizleri görmekteyim bu an.

Sizlersiniz bu ân'ı ışıklarla Türk eden!
Eksilmesin şu mutlu şafaklar bu ülkeden!

Gönlüm, dilim, kanım ve mizâcım la sizden'im

Dünyâ ve âhirette vatandaşlarım benim. (Beyatlı, 1995: 31)

dizeleri sadece İstanbul'un fethini değil Müslüman Türklerin tarihini geleceğe aktaran bir özetdir. Yahya Kemal Türk İstanbul'un beş yüz yıllık hikâyesini mekânı, deneyimleri, deneyimlere tanık olanları imleyerek anlatmıştır. Nostaljik duygu ile imgeler birleşince şimdinin idraki daha kuvvetli gerçekleşmiştir.

Yahya Kemal için nostaljik duygu huzur vericidir.

"Sürekli sevgiyi duydukça anne toprak'tan

İçimde korku nedir kalmıyor yok olmaktan." (Beyatlı, 1995: 96)

dizelerinde zamanın metaforik karşılığı olan anne toprak nostaljik özneyi şimdi ve gelecek korkularını yok ederek rahatlatır. Nostaljik için tehlike geçmişe teslim olmakla başlar. Ancak Yahya Kemal için böyle bir teslimiyet söz konusu değildir. O maziperest olmaktan kaçınmıştır. İsteği mâzisini diriltten san'atın tarihi her lâhza hayâl ettirmesidir. Yahya Kemal maziyi eserlerin zeminini oluşturan önemli bir unsur olarak kabul ettiğini çok kez anlatmıştır. Kendisini maziperest olarak nitelendiren/suçlayanlara ise mazi-şiir ilişkisini de açıklayarak şöyle cevap vermiştir:

"Bir eserin maziye diriltmesi ne kadar güçtür(...) Çünkü bir devrin zâil olan havası vardır ki onu kimse diriltemez. Bunun tecrübesi kolaydır. Kendi küçük hayatımızın ilk senelerinde ve filan ve falan yerde geçmiş bir günü diriltemiyoruz. Kaldı ki koca bir devri" (1992: 311-312).

Yahya Kemal'in cevabı, eserlerindeki tematik yapının ve nostaljik duygu hâlinin arkasındaki gerçekçi idealin dile getirilişidir. Realist bakış açısına sahip olması onu melankolik bir şair olmaktan kurtarmıştır. Hayatın akışı içinde değişen kişilerin ve eşyanın, bellekte kalan anılarla örtüşmemesi nostalji ve melankoliyi doğurur. Oysaki Yahya Kemal'de uyumsuzluğun hem sebebi hem de sonucu olan melankolik hâl yoktur. O, Türklere imtidâd için "millî şuura sahip olun"(Beyatlı, 1992: 65) diyerek mesaj veren bilinçli bir şairdir.

Sonuç

Nostalji geçmişe gidip geride kalanı canlandırarak var olur. Bu da nostaljinin güncelliğini her zaman koruyacağı anlamına gelir. Yaşama dair her şey, bazen malzeme bazen de aracı olarak, nostaljiyi sürekli kılmada rol alabilir. Tarihten sanata, teknolojiden sinemaya pek çok alan deneyimler sayesinde kendi nostaljik dünyasını yaratıp geçmiş ile bugünü ve geleceği aynı zaman diliminde, analogik bir yapıda buluşturabilir.

Edebiyat edebilik ve ebedilik özelliği ile özneyi kuşatan ve ona yön veren bir alandır. Nostalji duygusunu yaşayan, nostalji nesnesini etkin kullanan yazarlar/şairler, okuru yaşadıkları duyguya ortak ederek onun geleceğine yön verebilir. Yahya Kemal'in şiirlerinde özne-nostalji ilişkisinin bu yansımalarını görmek mümkündür. Onu nostaljiye yönelten nedenler şunlardır: yaşadığı dönem, Türk tarihi ve kültürü, milli bilinç, tarih bilinci, mekân algısı, ideali, yaptığı okumalar, İstanbul, Paris vb. Düşünce sisteminin belirleyenlerinin nostalji duygusu aracılığıyla eserlerine de yön verdiği görülmektedir. Nostalji duygusu, nostaljinin alımlı nesnesi ve Yahya Kemal'in nostaljici tutumu eserlerinin ortaya çıkışında etkilidir.

Yahya Kemal'in şiirlerinde modernizmin karşıtı gibi görünen nostalji duygusu kurucu bir unsur olarak önemlidir. Modern ve nostaljinin ortak paydası deneyimdir çünkü deneyim yaşamın ontolojik nedenlerinden biridir. Ancak modernizmin deneyimi yıkıcı, nostaljinin ise sürekli kılan bir konumu vardır. Modernleşme deneyimi dolayısıyla özneyi parçalamıştır. Nostaljinin de özne üzerinde olumsuz etkileri bulunmaktadır. En çok bilinen etkisi özneyi esir alarak onun sanal

hafızada yaşamasına sebep olmak, şimdi ve gelecek ile ilişkisine engel olmaktır. Geçmiş ütöpikleştiğinde öznenin uyumsuzluğu baş gösterecektir. Nostaljinin Yahya Kemal'in zaman algısına ve yaşam ile uyumuna ket vurmadiğı görülmektedir. O geçmişini şimdiye ve geleceğe taşıyabilen, kolektif belleğinin oluşmasını, süreklilik kazanmasını sağlayan, zaman ve mekânı birleştirerek tekamülü yakalamaya çalışan bir nostaljiktir. Bu nedenle onun şiirlerinde kişisel ve kültürel çeşitleriyle gerçek nostalji yer alır. Kökenine dönen, gerçeklerden hareket eden, ulusa ait maddi ve manevi tüm değerleri önemseyen Yahya Kemal gerçekleşmiş ya da gerçekleşmemiş düşleri realist bakış açısı ile ele alarak geleceği kurgulamaya çalışmıştır.

Yahya Kemal'in şiirlerinde kurgu kişisel ve kültürel nostalji üzerinedir. Çocukluğu, annesi, Üsküp, İstanbul, Paris kişisel nostalji; Türk tarihi, Türk mimarisi, Türk musikisi, Türk şiiri, Türk şehirleri, Türk düşünce ve kültür hayatının önemli isimleri ise kültürel nostalji unsurları olarak onun şiir terkiibini oluşturmuştur. Yahya Kemal kişisel nostaljiyi hüznün yüklü özlem duygusu ile, kültürel nostaljiyi ise Türk milletine kimliğini anlatan, geçmişini ve gücünü hatırlatan heyecan ile kurguladığı görülmektedir. Annesini, annesi ile yıllarını geçirdiği Üsküp'ü anlattığı şiirlerde nostalji annesini kaybettiği için hüznün doludur. Türk milletinin zaferlerle dolu geçmişini, Türk kimliğinin ve tarihinin sembolü olan mimariyi, musikiyi, şiirini anlattığı eserlerinde ise nostalji duygusu insana mutlu deneyimlerini hatırlatan ve onu geleceğe taşıyan olumlu bir duygudur.

Nostaljinin insanı durağanlaştıran olumsuz etkileri Yahya Kemal'in yaşamında ve eserlerinde görülmemektedir. Onun eserlerinde nostalji, şimdinin ve geleceğin gerekliliklerine uygun kurucu bir unsurdur. Yahya Kemal'in aradığı sesi yakalamasında nostalji duygusunun, öğelerinin yapıcı etkisi olmuştur. Onun şiiri bu özelliği sayesinde ve yeni okumalarla nostaljik ve aynı zamanda güncel biçimde tekamülünü sürdürecektir.

Kaynakça

Aktaş, Şerif (2006). "Milli Edebiyat Dönemi(1911-1923)", *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Kültür Bakanlığı. 3:187-272.

Ayvazoğlu, Beşir (1996). *Yahya Kemal Eve Dönen Adam*. İstanbul: Ötüken.

Balcı, Yunus (2008). "Yahya Kemal'in Şiirinde Anakroninin Diyalektiği", *Yahya Kemal Beyatlı, Ölümünün 50. Yılı*. Ankara: Kültür Bakanlığı.

BERİŞ, Hamit Emrah (2010). "Nostalji, Muhafazakârlık ve Türkiye", *Muhafazakâr Düşünce*. 7:24-25:47-74.

Beyatlı, Yahya Kemal (1963). *Rübailer, Hayyam Rübailerini Türkçe Söylemiş*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.

Beyatlı, Yahya Kemal (1991). *Tarih Musâhabeleri*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.

Beyatlı, Yahya Kemal (1992). *Aziz İstanbul*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.

Beyatlı, Yahya Kemal (1995). *Kendi Gök Kubbemiz*. Ankara: Milli Eğitim.

Beyatlı, Yahya Kemal (1997). *Edebiyata Dair*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.

Beyatlı, Yahya Kemal(2017). *Çocukluğum, Gençliğim, Siyâsî ve Edebî Hâtıralarım*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.

Cassin, Barbara (2018). *Nostalji, İnsan Ne Zaman Evindedir?*. İstanbul: Kolektif.

Cross, Gary (2018). *Tüketilen Nostalji, Hızlı Kapitalizm Çağında Hatıralar*. Eren Turan (Çev.). İstanbul: The Kitap.

Jay, Martin (2012). *Deneyim Şarkıları*. İstanbul: Metis.

Kahraman, Hasan Bülent (2014). *Türkiye'de Yazınsal Bilincin Oluşumu*. İstanbul: Kapı.

Köse, H.; Aydın, H.(2020). "Medyatik Popüler Kültürde Nostalji: Kültürel Doyum Üzerine Bir İnceleme", *Folk/Ed. Dergisi*. 26(4):757-779.

Mannheim, Karl (2002). *İdeoloji ve Ütopya*. Mehmet Okyayuz (Çev.). Ankara: Epos.

Nisbet, Robert (2011). *Muhafazârlık*. Kudret Bülbül, M. Fatih Serenli (Çev.). Ankara: Kadim.

Öztok, Özlem (2020). *Ahmet Mithat Efendi'nin Romanlarında Doğu Nostaljisi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.

Samsakçı, Mehmet (2017). "Ne Müsâvâtı Ne Hürriyeti Ver" Yahya Kemal ve İktidar, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. 57:57: 213-236.

Tanpınar, Ahmet Hamdi (1996). *Yaşadığım Gibi*. İstanbul: Dergâh.

Tanpınar, Ahmet Hamdi (2002). *Mücevherlerin Sırrı*. İstanbul: Yapı Kredi.

Teber, Serol (2002). *Tevfik Fikret'in Melankolik Dünyası, Aşçıyan'daki Kâhin*. İstanbul: Okyanus.

Tercüman, Çilem (2008). "Yahya Kemal'de Kadın". *Yahya Kemal Beyatlı, Ölümünün 50. Yılı*. Ankara: Kültür Bakanlığı. 272-293.

Tunç, Mustafa Şekip (1986). *Yaratıcı Tekamül*. Ankara: Milli Eğitim.

Turgut, Hasan (2019). "Janus'un İki Yüzü: Yahya Kemal", *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*. 11-21: 223-241.

Ümer, Engin (2019). "Nostalji Perdesi ve Geçmiş İcat Etmek", *Sinefilozofi Dergisi*. 2019 Özel Sayısı: 586-604.

Veysel Şahin (2016). "Yahya Kemal Şiirinin Simge Kurgusu ve Görüntü Düzeyleri", *Littera Turca, Journal of Turkish Language and Literature*. 2:4:101-116.

Yalçın, Fatih (2013) "Modern Bir Muhafazakâr: Yahya Kemal", *Muhafazakâr Düşünce*. 10: 37: 47-66.

Yetiş, Kazım (2006). *Yahya Kemal I Hayatı*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.

Baker, Stacey Menzel; Kennedy, Patricia F. (1994). "Death By Nostalgia: a Diagnosis of Context-Specific Cases", *European Advances in Consumer Research*. 21: 169-174. <https://www.acrwebsite.org/volumes/7580>. (Erişim tarihi: 12.05.21)

Cheung, Wing-Yee etc. (2013). "BacktotheFuture: Nostalgia Increases Optimism", *Personality and Social Psychology*. 39: 1.11: 1484-1496.

<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0146167213499187>.
(Erişim tarihi: 15.05.21)

Fritzsche, Peter (2001). "Specters of History: On Nostalgia, Exile, and Modernity", *American Historical Review*. 106: 5: 1587-1618. <https://www.jstor.org/stable/2692740>. (Erişim tarihi: 03.06.21)

Holak, Susan etc. (2005). "Exploring Nostalgia in Russia: Testing the Index of Nostalgia Proneness", *European Advances in Consumer Research*. 7: 195-200. <https://www.acrwebsite.org/volumes/13747/eacr/vol7/E-07>. (Erişim tarihi:03.06.21)

Routledge, Clay etc. (2011). "The past makes the present meaningful: Nostalgia as an existential resource. *Journal of Personality and Social Psychology*. 101: 638–652. (Çevrimiçi), <https://psycnet.apa.org/doiLanding?doi=10.1037%2Fa0024292>. (Erişim tarihi:12.05.21)

Routledge, Clay etc. (2012). "The power of the past: Nostalgia as a meaning-making resource", *Memory*.20:5:452-460. https://scholar.google.com.tr/r?start=0&q=Routledge,+C,+Arndt,+J,+Sedikides,+C,+Wildschut.&hl=tr&as_sdt=0,5&as_vis=1. (Erişim tarihi:03.06.21)

Tannock, Stuart (1995). "Nostalgia Critique", *Culturel Studies*. 9: 3: 453-464. https://www.researchgate.net/publication/233096760_Nostalgia_Critiqu. (Erişim tarihi: 16.05.21)